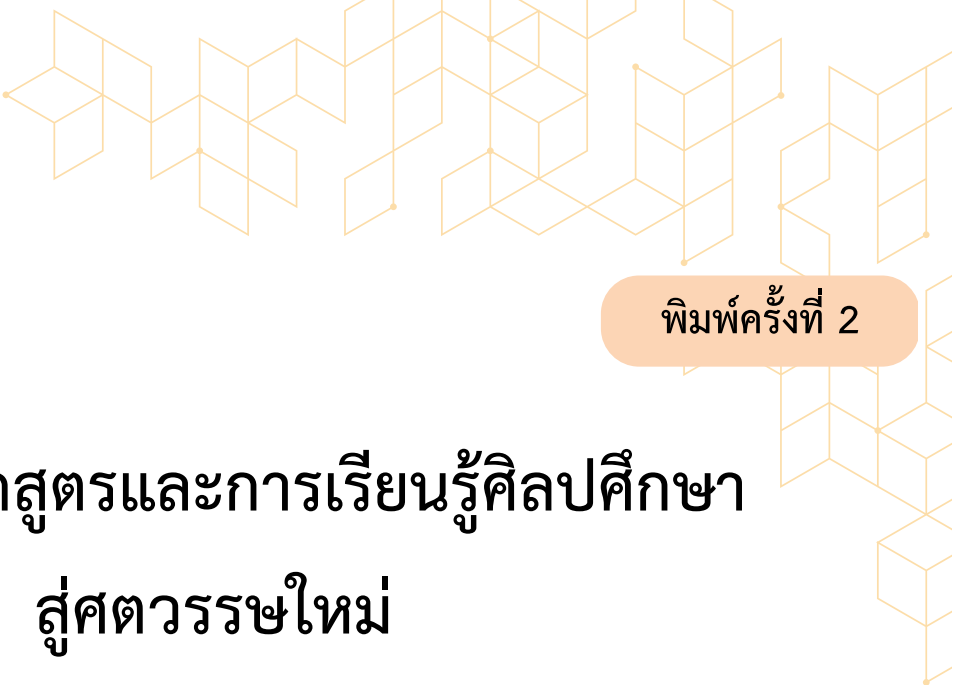

พิมพ์ครั้งที่ 2

ปรัชญา หลักสูตรและการเรียนรู้ศิลปศึกษา สู่ศตวรรษใหม่

พิมพ์ครั้งที่ 2

ปรัชญา หลักสูตรและการเรียนรู้ศิลปศึกษา สู่ศตวรรษใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนบพร แสงวณิช

ปรัชญา หลักสูตรและการเรียนรู้ศิลปศึกษาสู่ศตวรรษใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนบพร แสงวณิช

ข้อมูลบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ชนบพร แสงวณิช.

ปรัชญา หลักสูตรและการเรียนรู้ศิลปศึกษาสู่ศตวรรษใหม่.-- กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2567.

222 หน้า.

1. ปรัชญา -- การศึกษาและการสอน. I. ณัฐนิชา มณีพฤกษ์, ผู้วาดภาพประกอบ.

II. ชื่อเรื่อง.

107

ISBN (e-book) 978-616-619-495-1

สงวนลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

ภาพประกอบโดย

นางสาวณัฐนิชา มณีพฤกษ์

จัดพิมพ์โดย

ศูนย์นวัตกรรมทางการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์

อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย ชั้น 8 ห้อง 824

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 088-022-5318 e-mail: khanobbhorn@gmail.com,

Khanobbhorn.w@chula.ac.th

สั่งซื้อได้ที่

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

<http://www.chulabook.com>

โทร. 08-6323-3703-4

customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นการพิมพ์ครั้งที่ 2 โดยได้เพิ่มเติมประเด็นสำคัญทางวิชาการด้านศิลปศึกษาที่ได้ศึกษารวบรวมจากงานวิชาการ งานวิจัย หนังสือ บทความ รวมถึงความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ วิทยากร พิเศษ ตลอดจนประสบการณ์จากการทำวิจัย ศึกษา ดูงาน ฝึกอบรมของผู้เขียน ในบทนี้จะกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของศิลปศึกษาและภาพรวมของประเด็นสำคัญทั้ง 9 บท มีการปรับบทสรุปและการวิเคราะห์ของทุกบท สำหรับประวัติความเป็นมาและปรัชญาของหลักสูตรศิลปศึกษานั้นได้แบ่งเป็น 2 บท คือ ศิลปศึกษาต่างประเทศและในประเทศไทย นอกจากนี้บางบทยังได้ปรับปรุงภาพและเพิ่มแผนภาพที่ผู้เขียนสรุปจากข้อมูลสำคัญเพื่อให้สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น และเพิ่มกรณีศึกษารวมถึงการอ้างอิงผลงานใหม่ ๆ โดยเฉพาะบทที่ 9 ได้นำเสนอประเด็นสำคัญจากการประชุมระดับนานาชาติที่ทันสมัยเกี่ยวกับแนวโน้มของศิลปศึกษาในอนาคต ซึ่งผู้อ่านสามารถนำข้อมูลจากหนังสือเล่มนี้ไปใช้ได้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ในภาคทฤษฎีนำเสนอเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา แนวคิด ทฤษฎีที่นำไปสู่การออกแบบหลักสูตรศิลปศึกษาตามช่วงเวลาสำคัญของการจัดการศึกษาทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย สำหรับภาคปฏิบัตินำเสนอมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ผ่านตัวอย่างของการนำทฤษฎีไปประยุกต์ใช้กับผู้เรียน รวมถึงแนวโน้มของหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่กำลังอยู่ในกระแสของความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษใหม่จากการประชุมระดับนานาชาติ งานวิจัยและกรณีศึกษา

หนังสือเล่มนี้ผ่านการตรวจสอบและได้รับคำแนะนำในการนำเสนอเนื้อหา รวมถึงประเด็นสำคัญจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewer) จากหลากหลายสถาบันเพื่อให้เป็นหนังสือที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด นอกจากนี้ยังเลือกใช้กระดาษถนอมสายตาเพื่อสุขภาวะของผู้อ่านให้อ่านหนังสือได้อย่างมีความสุข

ท้ายนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา พี่เอ็ด และพี่หนึ่งที่สนับสนุน เป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิตและทำงานวิชาการด้านศิลปศึกษา ขอกราบรำลึกถึงพระคุณของคณาจารย์ที่เคารพรักยิ่งทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้และเป็นแบบอย่างของครู นักวิชาการ นักวิจัยที่สร้างแรงบันดาลใจตลอดจนสนับสนุนให้ผู้เขียนจบการศึกษาในระดับสูงสุด ได้รับทุนในการศึกษาต่อระดับปริญญาเอก สอบบรรจุเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษาและทำวิจัยด้านศิลปศึกษาจบจนปัจจุบันขอขอบคุณน้องเป้ยที่ออกแบบปก น้องพฤกษ์จัดหน้าเอกสารและน้องรวิธที่ออกแบบภาพประกอบบางส่วน ผู้เขียนหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจงานด้านศิลปศึกษาต่อไป

ชนบพร แสงวณิช
21 พฤศจิกายน 2567

คำนำ
สารบัญ
สารบัญภาพ

บทนำ		1
บทที่ 1	ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีศิลปศึกษา	9
	• ความหมาย ความสำคัญและประโยชน์ของปรัชญา	10
	• ปรัชญากับการศึกษาและการประยุกต์ใช้	13
	• ปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีศิลปศึกษา	16
	• การนำปรัชญาศิลปศึกษาไปประยุกต์ใช้	19
	บทสรุปและการวิเคราะห์	20
	รายการอ้างอิง	21
บทที่ 2	ประวัติความเป็นมาและปรัชญาของหลักสูตรศิลปศึกษาต่างประเทศ	23
	• ช่วงที่ 1 กลางศตวรรษที่ 19 (ปี 1820 - 1918)	26
	• ช่วงที่ 2 ศตวรรษที่ 20 (ปี 1918 - 2000)	28
	• ช่วงที่ 3 ศตวรรษที่ 21 (ปี 2000 ถึงปัจจุบัน)	35
	บทสรุปและการวิเคราะห์	39
	รายการอ้างอิง	40
บทที่ 3	ประวัติความเป็นมาและปรัชญาของหลักสูตรศิลปศึกษาในประเทศไทย	42
	• ช่วงที่ 1 การศึกษาสมัยโบราณ (พ.ศ. 1800 – 2411)	44
	• ช่วงที่ 2 การจัดระบบการศึกษา (พ.ศ. 2411- 2521)	45
	• ช่วงที่ 3 การศึกษาสมัยพัฒนา (พ.ศ. 2521 – 2545)	51
	• ช่วงที่ 4 การศึกษาหลังสมัยใหม่ (พ.ศ. 2545 ถึงปัจจุบัน)	53
	บทสรุปและการวิเคราะห์	55
	รายการอ้างอิง	56

	หน้า
บทที่ 4 แนวคิดของนักปฏิรูปนิยมกับหลักสูตรศิลปศึกษา	57
• แนวคิดของนักปฏิรูปนิยมในศตวรรษที่ 21	60
• แนวคิดของอีเลียต เวย์น ไอสเนอร์ (Ellot Wayne Eisner)	63
• แนวคิดของเท็ด ที เอโอกิ (Ted T. Aoki)	65
• แนวคิดของวิลเลียม เฟรดเดอริก พินาร์ (William Frederick Pinar)	67
• แนวคิดของโฮวาร์ด เอิร์ล การ์ดเนอร์ (Howard Earl Gardner)	69
• แนวคิดของริต้า แอล เออร์วิน (Rita L. Irwin)	71
บทสรุปและการวิเคราะห์	74
รายการอ้างอิง	76
บทที่ 5 ศิลปศึกษากับแนวคิดด้านการเรียนรู้	78
• การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)	81
• การเรียนรู้แบบสืบสอบ (Inquiry Learning)	84
• การเรียนรู้โดยการสะท้อนความคิด (Reflective Thinking)	85
• การเรียนรู้โดยกลวิธีคิดจากภาพ (Visual Thinking Strategies)	88
• การเรียนรู้แบบพหุปัญญา (Multiple Intelligences)	91
• การนำรูปแบบการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้	95
บทสรุปและการวิเคราะห์	97
รายการอ้างอิง	99
บทที่ 6 ศิลปศึกษากับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ	101
• ศิลปศึกษากับหลักสูตรแบบบูรณาการ	102
• รูปแบบการจัดการเรียนรู้ศิลปะแบบบูรณาการ	106
• การจัดการเรียนรู้ศิลปะแบบบูรณาการ (Arts Integration)	107
• การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงการ (Project Based Learning)	112
• การจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด STEAM	116
บทสรุปและการวิเคราะห์	118
รายการอ้างอิง	120

	หน้า
บทที่ 7 การพัฒนาแนวคิดศิลปศึกษาสู่การวิจัย	122
• แนวคิดการวิจัยโดยใช้ศิลปะเป็นฐาน (Art-Based Research)	125
• การนำแนวคิดการวิจัยโดยใช้ศิลปะเป็นฐานไปประยุกต์ใช้	129
• ความเคลื่อนไหวของงานวิจัยด้านศิลปศึกษา	135
บทสรุปและการวิเคราะห์	137
รายการอ้างอิง	139
บทที่ 8 ศิลปศึกษากับการเรียนรู้ตลอดชีวิต	142
• ศิลปศึกษากับผู้สูงอายุ	144
• ศิลปศึกษากับการเห็นคุณค่าในตนเอง	147
• การประยุกต์ใช้ศิลปศึกษาเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ	148
บทสรุปและการวิเคราะห์	152
รายการอ้างอิง	154
บทที่ 9 แนวโน้มของศิลปศึกษาในอนาคต	156
• การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลในศิลปศึกษา (Digital Technology Integration)	158
การนำไปประยุกต์ใช้	163
• การบูรณาการศิลปะกับสหวิทยาการ (Interdisciplinary Approaches)	164
การนำไปประยุกต์ใช้	167
• ศิลปศึกษาแบบองค์รวมและการบำบัด (Holistic and Therapeutic Approaches)	168
การนำไปประยุกต์ใช้	172
• ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการรวมกลุ่ม (Cultural Diversity and Inclusion)	173
การนำไปประยุกต์ใช้	174

	หน้า
บทที่ 9 แนวโน้มของศิลปศึกษาในอนาคต (ต่อ)	
• การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและศิลปะเชิงนิเวศ (Sustainability and Eco-Art)	175
การนำไปประยุกต์ใช้	179
• การเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning - PL)	180
การนำไปประยุกต์ใช้	183
• ความร่วมมือระดับโลกและเทคโนโลยีดิจิทัล (Global and Digital Collaboration)	184
การนำไปประยุกต์ใช้	186
• การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation)	187
การนำไปประยุกต์ใช้	189
• แนวทางเตรียมความพร้อมสู่การศึกษาด้านศิลปะในอนาคต	190
บทสรุปและการวิเคราะห์	193
รายการอ้างอิง	195
ดัชนี	200
Index	202
ประวัติผู้เขียน	204

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1	สรุปความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาและปรัชญาทางการศึกษาที่นำไปสู่การปฏิบัติ	15
ภาพที่ 2	เปรียบเทียบความนิยมของการแบ่งเนื้อหาและขอบเขตของวิชาศิลปศาสตร์ทั้ง 2 ยุค	25
ภาพที่ 3	สรุปปรัชญาและช่วงเวลาสำคัญของหลักสูตรศิลปศึกษาต่างประเทศ	38
ภาพที่ 4	สรุปปรัชญาและช่วงเวลาสำคัญของหลักสูตรศิลปศึกษาในประเทศไทย	54
ภาพที่ 5	Eillot Wayne Eisner	63
ภาพที่ 6	Ted T. Aoki	65
ภาพที่ 7	William Frederick Pinar	68
ภาพที่ 8	Howard Earl Gardner	69
ภาพที่ 9	Rita L. Irwin	71
ภาพที่ 10	สรุปโครงสร้างของการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิด	83
ภาพที่ 11	สรุปโครงสร้างการบูรณาการหลักสูตรและรายวิชา	105
ภาพที่ 12	การนำบทเรียนโมดูลไปใช้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนสาธิต จุฬาฯ ฝ่ายประถม กรุงเทพฯ ฯ	110
ภาพที่ 13	การนำบทเรียนโมดูลไปใช้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาในโครงการ Art Go Green Workshop ที่อุทยานการเรียนรู้สมุทรสาคร (SK park)	111
ภาพที่ 14	สื่อการสอนของนิสิตและผลงานของนักเรียนกลุ่ม R1 และ R2 ในการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ	114
ภาพที่ 15	สื่อการสอนของนิสิตและผลงานของนักเรียนกลุ่ม R3 และ 3Rs ในการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ	114
ภาพที่ 16	โปสเตอร์ที่นิสิตออกแบบประชาสัมพันธ์การจัดการเรียนรู้แบบโครงการ	115
ภาพที่ 17	ตัวอย่างอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ VR	159
ภาพที่ 18	ตัวอย่างอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ AR	159
ภาพที่ 19	แนวโน้มศิลปศึกษาในอนาคต	191

บทนำ

บทนำ

ศิลปศึกษาคืออะไร และเหตุใดจึงมีความสำคัญ

ทำไมศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาบังคับให้ทุกคนต้องเรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน? คำถามดังกล่าวเป็นคำถามที่นำไปสู่การแสวงหาคำตอบจากปรัชญา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา การทำความเข้าใจเรื่องปรัชญาศิลปศึกษานั้น จำเป็นที่จะต้องรู้จักศิลปศึกษาในมิติต่าง ๆ ให้ครอบคลุม เพื่อจะได้เข้าใจ รู้จักเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญของศิลปศึกษาอย่างชัดเจน ถ่องแท้แล้วจะนำไปสู่การเห็นถึงความจำเป็นและคุณค่าของศิลปศึกษา โดยเฉพาะคุณค่าในด้านของความสำคัญ ความดี ความงาม ความมีประโยชน์และความจำเป็นที่จะต้องศึกษา เรียนรู้ ตลอดจนฝึกฝนทักษะเกี่ยวกับศิลปะในด้านต่าง ๆ ต่อไป

เนื่องจากศิลปศึกษาเป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสรรค การถ่ายทอดความรู้สึก รวมถึงการประเมินคุณค่าในเชิงของความงาม ศิลปศึกษาจึงไม่ได้จำกัดเพียงแค่การฝึกทักษะด้านศิลปะ แต่ยังรวมไปถึงการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของงานศิลป์ และการสื่อสารความคิดผ่านสื่อซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญที่นำไปสู่การสร้างสรรคผลงานประเภทต่าง ๆ เช่น เส้น สี พื้นผิว รูปทรงที่ใช้ประกอบไปจนถึงการสร้างสรรคในรูปแบบของผลงานศิลปะด้านจิตรศิลป์ ทัศนศิลป์ ละคร หรือดนตรี เป็นต้น

การเรียนศิลปศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะนอกจากจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนทั้งทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ แล้วยังเป็นพื้นที่ที่ช่วยให้ผู้เรียนทุกระดับได้ค้นพบถึงศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง การเรียนรู้โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือ หรือ สื่อที่สำคัญนั้นจึงจะช่วยพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนพัฒนาการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

ความหมายของศิลปศึกษา

คำว่า "ศิลปศึกษา" เป็นคำสมาสมาจากคำว่า "ศิลปะ" สมาสกับคำว่า "ศึกษา" โดยความหมายที่สอดคล้องกันตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 นั้น (สำนักงาน

ราชบัณฑิตสภา, 2556) "ศิลปะ" ในความหมายแรก หมายถึง การทำงานฝีมือ หรือ ฝีมือทางการช่าง หรือ การทำให้มีความวิจิตรพิสดาร หรือ การใช้ฝีมืออย่างยอดเยี่ยม และความหมายที่สอง หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงอารมณ์สะท้อนใจผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น เส้น สี พื้นผิว รูปร่าง หรือรูปทรง เป็นต้น การแสดงอารมณ์ดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นผ่านผลงานศิลปะได้หลายประเภท เช่น วิจิตรศิลป์ ทัศนศิลป์ การเล่นละคร หรือ การเล่นดนตรี เป็นต้น โดยรวมแล้ว “ศิลปะ” จึงหมายถึง การสร้างงานที่สะท้อนอารมณ์ ความรู้สึก หรือแนวคิดผ่านการใช้ฝีมือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทำงานฝีมือ การแสดง ความงาม หรือการสื่อสารอารมณ์ด้วยวิธีที่หลากหลาย ขณะที่คำว่า “ศึกษา” หมายถึง การแสวงหา ความรู้ การเรียนรู้ และการฝึกฝน เมื่อนำทั้งสองคำมาสมาสกันเป็น “ศิลปศึกษา” ตามพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (สำนักงานราชบัณฑิตสภา, 2556) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นวิชาว่าด้วยการเรียนการสอนศิลปะ สอดคล้องกับ พจนานุกรม ฉบับแปลของ ฌ. น. คร. (2545) ที่ได้ให้ความหมายว่า การเรียนศิลปะ นอกจากนี้ ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2561) ยังได้กล่าวถึง “ศิลปศึกษา” ว่าเป็น การศึกษาศิลปะเพื่อพัฒนาบุคคลโดยอาศัยกิจกรรมศิลปะเป็นเครื่องมือ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาทั้ง ภาควิชา คือ ด้านสุนทรียศาสตร์ ศิลปะวิจารณ์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และภาคปฏิบัติ คือ ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์และประยุกต์ศิลป์ เมื่อกล่าวโดยรวมแล้ว “ศิลปศึกษา” จึงหมายถึง การเรียน การสอนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือทำ มีการ แสดงออกทางความคิดและอารมณ์ผ่านสื่อที่หลากหลายให้เป็นผลงานศิลปะประเภทวิจิตรศิลป์ ทัศนศิลป์ ละคร หรือ ดนตรี เป็นต้น หนังสือเล่มนี้เป็นการนำเสนอโดยเน้นเฉพาะศิลปศึกษาที่เกี่ยวข้อง กับงานด้านทัศนศิลป์เป็นหลัก

ความสำคัญของปรัชญาศิลปศึกษา

เนื่องจากปรัชญามีความเกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ การแสวงหาความจริง ความรู้และ คุณค่า ปรัชญาศิลปศึกษาจึงมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับการแสวงหาความรู้ ความจริง และคุณค่า ของศิลปะ การศึกษานี้ช่วยให้เข้าใจมิติของศิลปะในแง่มุมต่าง ๆ ตั้งแต่แนวคิดพื้นฐานของการทำงาน ศิลปะ ไปจนถึงการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกระดับ การเข้าใจปรัชญา ศิลปศึกษานั้นยังช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับชีวิตประจำวัน รวมถึง การพัฒนาความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าและความหมายเพิ่มมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของแนวคิดและการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา

นักการศึกษา นักจิตวิทยา นักวิชาการ นักวิจัยด้านศิลปะและศิลปศึกษาจำนวนมากได้นำเสนอ มุมมอง แนวคิดของศิลปศึกษากับปรัชญา แนวคิด หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการเรียนรู้ไว้ในรูปแบบที่หลากหลาย สำหรับแนวคิดและทฤษฎีด้านศิลปศึกษานั้นมีความแตกต่างจาก ทฤษฎีศิลปะแต่ก็มีส่วนที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน เนื่องจากศิลปศึกษาเป็นสาขาวิชาที่มีรากฐานมาจาก ทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์ ทฤษฎีทางจิตวิทยาการศึกษาและทฤษฎีเฉพาะตัวของศิลปะ รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทางสังคมศาสตร์กับการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่ระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงการศึกษาตลอดชีวิต ดังนั้นทฤษฎีศิลปศึกษาจึงมีความเกี่ยวข้องกับปรัชญา การศึกษา จิตวิทยาการศึกษา หลักการของการจัดการเรียนการสอนศิลปะ และการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกระดับ อย่างไรก็ตามทฤษฎีศิลปศึกษามีความเปลี่ยนแปลงและได้รับความสนใจในแต่ละยุคสมัยแตกต่างกันตามความต้องการของสังคมที่มีความคิด ความเชื่อ ความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและสังคมที่ แตกต่างกันไปตามช่วงเวลา

เนื่องจากศิลปศึกษาได้พัฒนาตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของผู้เรียนในแต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่แนวคิดที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลางในช่วงแรก มาจนถึงการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางที่เน้นการพัฒนาศักยภาพและการค้นคว้าด้วยตัวเอง โดยปัจจุบัน แนวทางการสอนศิลปศึกษา ได้ผสมผสานปรัชญาและทฤษฎีสมัยใหม่ เช่น Postmodernism และแนวคิดแบบบูรณาการ เพื่อ สร้างสรรค์การเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการและการแก้ปัญหาของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในด้าน ความเปลี่ยนแปลงและความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

ศิลปศึกษากับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ศิลปศึกษาจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการเรียนรู้ในห้องเรียน แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการ เรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ การสร้างเสริมสุขภาวะทางกายและใจ หรือการ เสริมสร้างความมั่นใจในตัวเอง การเรียนรู้ศิลปะจึงสามารถช่วยให้บุคคลในทุกช่วงวัยได้ค้นพบศักยภาพ ของตนเอง และใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารรวมถึงช่วยสร้างความสุขในชีวิตประจำวันได้เป็น อย่างดี

แนวโน้มของศิลปศึกษาในอนาคต

ความเคลื่อนไหวของศิลปศึกษากับโลกในอนาคตนั้นจะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาบุคคลและสังคมให้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก ด้วยการบูรณาการศิลปะร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ และการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ศิลปศึกษาจะช่วยสร้างความเข้าใจในความแตกต่างของวัฒนธรรมและมุมมองของบุคคล รวมถึงส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมที่มีความซับซ้อนได้มากขึ้น

สาระสำคัญในบทต่าง ๆ ของศิลปศึกษา

หนังสือ "ศิลปศึกษา" แบ่งออกเป็น 9 บท โดยแต่ละบทนำเสนอประเด็นสำคัญ ดังนี้ **บทนำ** เป็นบทที่นำเสนอที่มาของศิลปศึกษา ความหมาย และความสำคัญของศาสตร์นี้ โดยเชื่อมโยงกับปรัชญาพื้นฐานที่ส่งผลต่อการพัฒนาทฤษฎีศิลปศึกษา แนวคิด และการเคลื่อนไหวของศิลปศึกษาในยุคปัจจุบัน รวมถึงแนวโน้มในอนาคต **บทที่ 1** กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างปรัชญาพื้นฐาน ปรัชญาการศึกษา และปรัชญาศิลปศึกษา โดยอธิบายถึงบทบาทของปรัชญาในการกำหนดแนวคิดและการจัดการเรียนการสอน **บทที่ 2** นำเสนอประวัติศาสตร์และความเป็นมาของศิลปศึกษาต่างประเทศ โดยแบ่งออกเป็นสามช่วงเวลา ได้แก่ 1) กลางศตวรรษที่ 19 2) ศตวรรษที่ 20 และ 3) ศตวรรษที่ 21 โดยแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในแต่ละช่วง **บทที่ 3** เน้นประวัติศาสตร์ศิลปศึกษาในประเทศไทย โดยแสดงถึงอิทธิพลจากต่างประเทศที่เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2414 จนถึงปัจจุบัน **บทที่ 4** กล่าวถึงแนวคิดของนักปฏิรูปในศตวรรษที่ 21 จำนวน 6 คน ที่นำเสนอวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ **บทที่ 5** นำเสนอแนวคิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยอธิบายถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงจากการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลางมาสู่การเรียนรู้ด้วยตนเอง **บทที่ 6** อภิปรายแนวคิดของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่สอดคล้องกับปรัชญา Postmodernism โดยเน้นการสร้างหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน **บทที่ 7** นำเสนอแนวคิด Art-Based Learning ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านศิลปะ โดยเชื่อมโยงกับปรัชญาหลังสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับมุมมองของแต่ละบุคคล **บทที่ 8** กล่าวถึงศิลปศึกษากับการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นบทบาทของศิลปศึกษาในการพัฒนาสุขภาวะและคุณภาพชีวิตในทุกช่วงวัย **บทที่ 9** สรุปแนวโน้มและความเคลื่อนไหวสำคัญในวงการศิลปศึกษาโลก โดยแสดงถึงบทบาทของศิลปศึกษาในการพัฒนาสังคมและเตรียมความพร้อมสู่อนาคต

ศิลปศึกษาจึงเป็นมากกว่าการเรียนรู้ศิลปะ แต่เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์และการเรียนรู้ที่หลากหลาย

การศึกษาในด้านนี้จึงมีบทบาทสำคัญในการเตรียมความพร้อมให้กับบุคคลและสังคมสำหรับอนาคตที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และสร้างโอกาสให้ทุกคนได้ค้นพบความงามและคุณค่าของศิลปะในชีวิตประจำวันได้อย่างเต็มที่ ประเด็นสำคัญของหนังสือทั้ง 9 บทนี้ แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของศิลปศึกษาหลายมิติ โดยเฉพาะในบทที่ 9 ที่ได้นำประเด็นสำคัญของความเคลื่อนไหวในวงการศิลปศึกษาโลกที่ได้จัดการประชุมขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ปี 2024 นี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของศิลปศึกษาในอนาคต ตลอดจนภารกิจสำคัญที่จะใช้ศิลปศึกษาเป็นกลไกในการพัฒนาพลเมืองโลกและสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันภายในสภาพแวดล้อมที่ดีและมีสุขภาวะอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในตอนท้ายของหนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับแนวทางเตรียมความพร้อมสู่การศึกษาด้านศิลปะในอนาคตที่ผู้เขียนได้จากการตั้งข้อสังเกตถึงความเคลื่อนไหวของหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษานั้นจะนำไปสู่ความท้าทายเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ให้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของปัญหาและความต้องการของสังคมในอนาคต

ภาษาไทย

ปยุตนรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์. (2561). *จิตวิทยาศิลปะ: สุนทรียศาสตร์เชิงประจักษ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เปลื้อง ณ นคร. (2545). *ThaiSoftware Dictionary version 4.0 [CD-ROM]*. กรุงเทพฯ: ไทยซอฟต์แวร์ เอ็นเตอร์ไพรส์.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2556, 27 พฤษภาคม). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*.
<https://dictionary.orst.go.th/stat.php>

บทที่

1

.....

ปรัชญา แนวคิด
และทฤษฎีศิลปศึกษา

บทที่ 1

ปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีศิลปศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาโดยทั่วไปนั้นเป็นการศึกษาถึงฐานของความคิด ความรู้และความจริงที่ครอบคลุมองค์ความรู้ของทุกศาสตร์และสาขาวิชา ปรัชญาจึงสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ในทุกศาสตร์และทุกสาขาวิชา นอกจากนี้ในทุกศาสตร์และสาขาวิชายังมีบางส่วนของหลายปรัชญาที่ซ้อนทับกันอยู่เนื่องจากเป็นเรื่องของความจริงแท้ที่เกิดขึ้นเป็นนิรันดร์ ปรัชญาจึงมีความสอดคล้องกับการจัดการศึกษาทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้การศึกษาปรัชญายังเป็นการรวบรวมความรู้ประสบการณ์ เพื่อนำมาตีความและเปรียบเทียบ (โจด, 2521) ก่อนที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาในรายละเอียด จึงต้องพิจารณาถึงความหมายและคำจำกัดความของคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาและการนำปรัชญาไปประยุกต์ใช้ตามลำดับ ในด้านความหมายโดยสรุปแล้วมีคำสำคัญที่ควรรู้จักดังต่อไปนี้

ปรัชญา (Philosophy) คือ ความรู้พื้นฐานของการศึกษาธรรมชาติของความรู้ ความจริงและสิ่งที่ปรากฏ

แนวคิด (Concept) คือ ความคิดที่มีแนวทางสำหรับการทำงานต่อไปหรือมีแนวทางในการปฏิบัติ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2556) ความคิดรวบยอดที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ ไม่จำเป็นต้องเป็นความจริง ไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานมาสนับสนุน ไม่จำเป็นต้องมาจากการรวบรวมให้เป็นระบบ แนวคิดสามารถเปลี่ยนแปลงได้ อธิบายได้จากประสบการณ์ที่ได้รับความรู้และคาดเดาได้จากประสบการณ์จริง

ทฤษฎี (Theory) คือ การสังเคราะห์ความคิดรวบยอดอย่างเป็นระบบ การนำระบบความคิดไปใช้ในการอธิบาย ขยายความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อใช้ในการอธิบายความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สามารถทำซ้ำได้ พิสูจน์ได้ นำไปใช้คาดการณ์ผลบางสิ่งบางอย่างที่จะเกิดขึ้นได้ ความรู้ที่ได้จากทฤษฎีดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เข้าใจถึงความแตกต่างของความคิดรวบยอดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้ (Lankford, 1992; มะลิฉัตร เอื้ออนันท์, 2542)

ดังนั้นปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งตลอดชีวิตและมีความเชื่อมโยงกับศาสตร์แต่ละสาขา การศึกษาปรัชญาพื้นฐานจึงเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจถึงที่มาในการศึกษาปรัชญาศิลปศึกษา หลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคคล ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปได้ดังนี้

ความหมาย ความสำคัญและประโยชน์ของปรัชญา

ความหมายของ ปรัชญา (Philosophy) ตามพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2556) อ่านว่า ปรีติยา หรือ ปรีตชะยา เป็นคำนาม มีความหมายว่า วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาความหมายตามที่มา คำว่า “Philosophy” มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ คำว่า “Philos” และ “Sophia” คำว่า “Philos” หรือ “Philia” แปลว่า ผู้รัก ความรัก (Love) คำว่า “Sophia” แปลว่า ความรู้ ความฉลาด ความปรีชาเปรื่อง (Wisdom) เมื่อนำมาสนธิกันจึงเป็น Philosophy หมายถึง ความรักในความรอบรู้ ความรักในความฉลาด ปรีชาเปรื่อง (The Love of Wisdom) (กิริติ บุญเจือ, 2541; ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2555) ในภาษาไทย คำว่า “ปรัชญา” มาจากภาษาสันสกฤต 2 คำ คือ คำว่า “ชญา” แปลว่า รู้ เข้าใจ ส่วนคำว่า “ปฺร” แปลว่า ความปรีชาเปรื่องความรอบรู้ ไกล สูงสุด ประเสริฐ ดังนั้น “ปรัชญา” โดยสรุปจึงหมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับความจริง ความรู้อันประเสริฐ ความจริงที่ทำให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจสูงสุด ความรู้ชั้นสูง ความประเสริฐ

เนื่องจากปรัชญาเป็นสาขาวิชาหนึ่งของการศึกษาที่มีมานาน เป็นวิชาที่ต้องการให้คนแสวงหาความรู้ เพื่อคิดหาคำตอบในเรื่องต่าง ๆ จุดมุ่งหมายหลักของปรัชญา คือ การค้นคว้าหาความจริงแท้ ความจริงอันประเสริฐสูงสุด ความจริงแท้ที่เป็นนิรันดร์ (Ultimate Reality) ในช่วงแรกการศึกษาปรัชญาจึงเป็นการแสวงหาคำตอบที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางธรรมชาติ ปัญหาเกี่ยวกับโลก จักรวาล มีการใช้ความคิด พิจารณา เพื่อตั้งคำถามและหาคำตอบในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยความรู้รอบด้าน ความรู้หลายศาสตร์สาขามาใช้ในการคิด พิจารณา ความรู้ทุกอย่างนั้นถือเป็นปรัชญาเช่นกัน เมื่อความรู้ดังกล่าวได้รับการนำมาใช้ และพัฒนาให้กว้าง ลึกซึ้ง จึงสามารถนำความรู้นั้นมาใช้ในการตอบคำถามใดคำถามหนึ่งได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

ความสำคัญของปรัชญาจึงมีหลายด้าน ด้านหนึ่ง คือ การให้คุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การแสวงหาความจริงอันประเสริฐ ความจริงแท้ที่เป็นนิรันดร์ เป็นการค้นหาความจริงจากการนำความรู้ของศาสตร์ต่าง ๆ มาใช้ในการแสวงหาคำตอบ ทำให้เกิดเป็นเนื้อหาของปรัชญาปัจจุบัน ขณะที่อีกด้านหนึ่ง คือ การหาวิธีมองปัญหา เพื่อใช้ความคิด พิจารณา ไตร่ตรอง ความรู้ที่เกี่ยวข้องและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือตอบคำถามที่ตั้งขึ้น จึงไม่มีเนื้อหาแต่เป็นวิธีการมองปัญหาหลาย ๆ วิธีเพื่อให้สามารถเข้าถึงปัญหาที่แท้จริงได้มากที่สุด ซึ่งเป็นลักษณะของการนำปรัชญามาประยุกต์ใช้สำหรับการทำความเข้าใจ และนำไปใช้ในการแก้ปัญหา หรือทำความเข้าใจกับความรู้ต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ปรัชญาศิลปะ ปรัชญาศิลปศึกษา ปรัชญาประวัติศาสตร์ ปรัชญาวิทยาศาสตร์